

Julia E. Sweig
Cuba: What Everyone Needs to Know

Amit mindenkinek tudnia kell Kubáról
Oxford, New York, Oxford University Press, 2009. 304 p.

A szerző az Egyesült Államok egyik vezető Kuba- és Latin-Amerika szakértője, a Nemzetközi Kapcsolatok Tanácsának (Council on Foreign Relations) vezető munkatársa, a Latin-Amerika Tanulmányok Központjának igazgatója. A magyar olvasók Julia E. Sweig nevét elsősorban a magyar médiában is szenzációként kezelt Fidel Castró-i „bejelentés” kapcsán ismerhetik („A kubai modell már nálunk sem működik”).

2010 szeptemberében Fidel Castro magánjellegű meghívására szerzőnk, Julia E. Sweig Jeffrey Goldberg amerikai újságíró, a *The Atlantic* magazin nemzetközi tudósítója társaságában Kubába látogatott. A Castróval készült interjúban elsősorban külpolitikai kérdéseket feszegettek, különös tekintettel Irán szerepére egy esetleges atomháború kapcsán. Castro élesen bírálta Ahmadinezsád iráni elnököt, de számos ponton kritizálta Izrael politikáját is. A beszélgetésben Jeffrey Goldberg kérdésére, vajon forradalmárként ma is hisz-e a kubai modell exportálhatóságában, valóban a fent idézett mondat hangzott el. Másnap a havannai egyetemen Fidel Castro kifejtette hallgatóságának, hogy a mondat valóban elhangzott, de annak szándéka szerinti jelentése szöges ellentétben áll az amerikai média által közöltekkel. Felvetette, hogy „hite és legjobb tudása szerint, ha a kapitalista rendszer működésképtelenné vált az Egyesült Államokban és az egész világon, akkor vajon hogyan működhetne egy olyan szocialista országban, mint Kuba?”.

Sweig az első pillanattól kezdve nyilvánosan próbálta értelmezni a fenti mondatot, igyekezett összefüggéseiben bemutatni annak jelentéstartalmát, azonban erre részleteiben már sem az amerikai, sem a magyar média nem volt kíváncsi. Mindez azért is fontos a könyv szempontjából, hogy jobban megismerhessük a tudós szerző karakterét a recenziált mű esetében.

Az Oxford University Press 2002-ben könyvsorozatot indított *Amit mindenkinek tudnia kell* címmel, hogy olyan széles társadalmi érdeklődést kiváltó témákról értekezzen, mint többek közt: az iszlám, a drogpolitika, Törökország, az amerikai politika és az egészségügyi reformok, Koszovó, a ciprusi probléma, a világ élelmezési helyzete. A sorozat szerkesztőinek szándéka az volt, hogy a témák világhírű szakértőit felkérve tudományos igényű, ámde tömören, közérthetően megfogalmazott ismeretterjesztő könyveket adjanak az olvasók kezébe. Ebbe a sorozatba illeszkedik a Kubáról írott kötet is. A több mint 120 kérdést egyenként átlagosan két oldalban megválaszoló Sweig bizonyosságot ad tehetségéről, mivel képes tömör, tiszta, logikus okfejtésekből következő feleleteket adni. Már a kérdésfeltevések is izgalmasak, és feltételezik az író mély jártasságát kubai ügyekben.

A könyv négy fejezetben, kérdés-felelet formában, kronológiai sorrendben dolgozza fel a kubai történelem legfontosabb eseményeit, a függetlenségi mozgalmak kezdetétől napjainkig.

A négy fejezet (*Kuba 1959 előtt; A kubai forradalom és a hidegháború 1959–1991; A kubai forradalom a hidegháború után 1991–2006; Fidel után, Raul alatt*) tematikus alfeje-

zetekre tagolódik. Ezekben külön tárgyalja a kubai belpolitikát, az Egyesült Államok és Kuba kapcsolatait, illetve Kubának a világpolitikában betöltött szerepét.

Leszámítva az Egyesült Államok hivatalos és a miami emigráns közösség több évtizedes tüzes retorikáját, a legtöbb amerikai nem igazán foglalkozik Kubával. Az elmúlt 50 év drámái ugyan időlegesen ráirányították a figyelmet a Florida partjaitól 90 mérföldre fekvő szigetre, az érdeklődés azonban többnyire a szenzációkra korlátozódott, a hírek pedig általában az Egyesült Államok hivatalos Kuba-politikájának igazolására szolgáltak. Nem így van ez Kubában. Történelmi fordulópontjainak minden pillanatát meghatározta az országnak az Egyesült Államokhoz való viszonya, sőt az elmúlt 50 évben szuverenitásának és nemzeti identitásának éppen hogy gyújtópontja a szuperhatalommal való szembenállás. Ezt a megállapítást támasztja alá Sweig, aki nem kevesebbre vállalkozik, mint hogy ezt a viszonyt elfogulatlan szemlélőként megértse és elemezze. Alapvetően újat nyújt ezzel a szerző, hiszen az eddigi, a kormány vagy a CIA által támogatott legtöbb kutatás és publikáció a „hivatalos álláspontot” erősítette Kubáról és Latin-Amerikáról egyaránt. Az éppen hivatalban levő amerikai elnöknek folyvást figyelembe kellett vennie a Miami-ban élő „kubai-amerikaiak” érzékenységét, akik jelentős gazdasági befolyásuk mellett az elmúlt évtizedekben komoly politikai érdekérvényesítő szerepre is szert tettek.

Julia E. Sweig abból a tényből indult ki, hogy a kubai forradalom, bármennyire is „ütött-kopott”, túlélt a hidegháborút, az 50 éve tartó amerikai gazdasági embargót, kilenc amerikai elnököt, a Szovjetunió és az európai szocialista országok összeomlását, sőt magának Fidel Castrónak a közvetlen irányítását is. Bevezetőjében a szerző a legfontosabb célkitűzésének azt jelöli meg, hogy választ találjon a „forradalom túlélésének” okaira. Ezt azonban a formai és a terjedelmi kötöttségek miatt könyvében nem sikerült teljes körűen megadnia, hiszen ehhez a szerzőnek – akár az aktuális politikai kérdések tárgyalásának rovására – nagyobb hangsúlyt kellett volna helyeznie a legújabb korszakra, Latin-Amerika speciális történelmi és szociológiai viszonyainak elemzésére. Persze az aktualizálás, az erős koncentráció a legújabb eseményekre nem feltétlenül baj, hiszen az olvasót könnyebben elcsábíthatják a jelenkor friss kubai történései, jobban izgatja az utódlás kérdése, a gazdasági és politikai modell korrekciója (ami a szocialista Kuba történelmében egyáltalán nem egyedülálló), Fidel és Raul Castro hatalomgyakorlása, az Obama-adminisztráció Kuba-politikájának finomhangolása, mintsem a mélyebb analízis.

Az író szerint a kubai nemzeti identitás legfontosabb eleme a Dávid és Góliát harcának már José Martí által megfogalmazott analógiája (Kuba versus USA), melyet Castro ideológiailag ügyesen kombinált egyfajta antiimperializmuson alapuló „karibi szocializmus-sal”. Ez a fidelizmus eszmei alapja a szigeten. A spanyolok ellen vívott 1898-as függetlenségi háború utolsó szakaszába az Egyesült Államok megalázó módon avatkozott be, majd hegemoniáját az 1901-ben a kubai alkotmányhoz csatolt Platt-kiegészítéssel rögzítette, mely jelentősen korlátozta Kuba szuverenitását. A beavatkozás okaként Sweig – többek között – az amerikai gazdasági és politikai befolyási övezet kiterjesztésének akkori igényét említi. Elemezi a guantanamói amerikai katonai támaszpont történetét a Platt-kiegészítés 7. cikkelyének rendelkezésétől (Kuba a függetlenségének biztosítása érdekében katonai-tengerészeti területeket ad bérbe az Egyesült Államoknak) a katonai támaszponton lévő hírhedt börtön bezárásáig.

Sweig hangsúlyt helyez arra, hogy részletesen bemutassa a mai rendszer előtti időszakot. Fulgencio Batista színpalak mögötti, majd színpalak előtti hatalomgyakorlásának kezdetben nemzeti demokratikus, majd nyíltan diktatórikus, de egyben USA-barát kormányainak ellenzékeként, az 1947-ben létrejövő Ortodox Párt (Kubai Néppárt) soraiban már feltűnt egy fiatal ügyvéd, Fidel Castro. Ebben az időben az Egyesült Államok a kubai ipar

23%-át, ezen belül a cukoripar 40%-át, a telefon- és hírközlési szolgáltatások 90%-át, a vasúti szolgáltatások 50%-át ellenőrizte. Az amerikai maffia által irányított „szex- és szerencsejáték-ipar”, a pénzmosás és a kábítószer-kereskedelem virágzása az országot teljes kiszolgáltatottságba és megalázottságba sodorta.

A Moncada laktanya elleni 1953. július 26-i, Fidel Castro által vezetett felkelés ugyan elbukott, de a Július 26-a Mozgalom és maga Fidel Castro országos ismertségre tett szert, a *Bohemia* magazin az 1953-as év 12 legfontosabb személyisége közé sorolta. A felkelés Batista általi brutális megtorlása széles körű és élesen kritikus társadalmi visszhangot szült; Castro védőbeszéde vádbeszéddé alakult át, és híres mondata – „Ítéljenek el, nem számít, a történelem fel fog menteni” – az ellenállás egyik védjegyévé vált.

Az általános amnesztiát követően a Július 26-a Mozgalom magja mexikói emigrációban kezdi meg a felkészülést a tervezett gerillaháborúra. Itt válik a mozgalom tagjává a fiatal argentin orvos, Ernesto Guevara de la Serna. A coloradosi partraszállás leírását követően a szerző részletesen ismerteti a forradalom 22 hónapjának eseményeit. Sweig, a felkelésnek induló, de valódi nemzeti forradalomként kiteljesedő korszak adataiban néhol feltűnő, ámde nem zavaró, számszaki pontatlanságokat közöl. Felteszi a kérdést, vajon ebben az időszakban Fidel Castro valóban kommunista volt-e? Válasza helytálló, miszerint ekkor erről még nem beszélhetünk, sőt ez egyenesen kizártnak mondható – még annak a tudatában is, hogy Castro ekkor már a marxista filozófia és történetírás számos művét olvasta és rokonszenvét fejezte ki azok iránt.

Két dolog különösen figyelemreméltó: Sweig pontos számadatokkal mutatja be az amerikaiak szerepét a forradalmi harcokban, utal ezek amerikai pénzügyi támogatására, illetve górcső alá veszi Frank Fiornini (García) – aki nem más, mint Frank Sturgis – tevékenységét a forradalomtól és a disznó-öböli inváziótól a Watergate-botrányig.

A másik, érdeklődésre számot tartó rész a nők szerepét mutatja be a kubai forradalomban. Sweig szerint érdekes jelenség, és nehezen lehetett volna feltételezni, hogy a legzetesen maskulin karakterű latin-amerikai forradalmakban olyan kiemelkedő szerep jusson a nőknek, mint a kubai forradalom idején. Többségük fehér, közép- vagy felsőosztálybeli származású, jellemzően magasan iskolázott, egy részük már a Moncada laktanya elleni támadásnál is szerepet játszott. Feladatuk elsősorban a fegyverszállítások megszervezése, a „pénzügyi akciók” lefolytatása, a kikényszerített adók beszedése, a kötvények adásvétele, a politikai-gazdasági támogatások megszerzése, a sajtókapcsolatok, az interjúk lebonyolítása és más adminisztratív teendők ellátása volt. Sweig jól látja, hogy ezek a „munkakörök” a forradalom korai időszakában kulcspozíciók voltak, amelyekben a nők fontos feladatot kaptak. A nők – bár ha szükséges volt, a harcokban is bátran részt vettek – elsősorban a hadi-pénzügyi utánpótlás és mindenekelőtt a dohány- és szivarellátás megszervezéséért voltak felelősek. A szerző röviden bemutatja a legendás Celia Sánchez, Haydée Santamaría és Vilma Espín életét, ugyanakkor felhívja a figyelmet, hogy bár a kubai forradalom mindig kiemelt szerepet szánt a nőknek, a Kubai Kommunista Párt Politikai Bizottságába csak a forradalom győzelme után 15 évvel került be az első nő.

Véleményem szerint a szerző helyesen érvel, amikor azonos súlyúnak tekinti a két legfőbb okot, amiért a forradalom győzelme után Kuba a Szovjetunió vonzáskörébe került. Egyfelől azok a közös ideológiai alapok játszottak ebben szerepet, amelyeket a forradalom kibontakozása során elsősorban Raul és Che képviseltek; ezek radikális gondolatok voltak, de elsősorban a „jenki ellenességképből” és a marxi, baloldali forradalmi eszmékből táplálkoztak, s nem kifejezetten a Szovjetunió politikájához csatlakoztak. Másfelől a gazdasági és társadalmi javak újraelosztásának stratégiája, amelyet a forradalom alapelveként fogalmazott meg, közvetlenül sértette az amerikai gazdasági, politikai érdekeket, s ennek követ-

keztében a két ország viszonya rövid idő alatt fagyossá vált. *„A forradalom elsődleges célja a nemzeti függetlenség kivívása volt, de végeredményben Kuba az egyik nagyhatalmat lecserélte egy másikra”* – írja Sweig.

Az 1960-as évek elején folyamatosan kiépült centralizált állami irányítási rendszer kiterjedt a gazdaság és a mindennapi élet legtöbb szegmensére. Mégis a kubai társadalom nagy többsége akkor még a rendszer közvetlen támogatója volt. Hitükben szerepet játszott az Egyesült Államok és a kapitalizmus általi kiszolgáltatottság elutasítása, valamint a sziget ellen irányuló folyamatos terrorcselekmények mellett az USA által támogatott 1961-es disznó-öböli sikertelen intervenció is. Véleményem szerint a szerző nagyobb hangsúlyt fektethetett volna a forradalom széles körű – és Latin-Amerikában szinte példa nélküli – szociális és oktatási intézkedéseinek bemutatására, ami a rendszer iránti lojalitás egyik kulcspontja volt. Az Egyesült Államok és Kuba kapcsolatának mélypontját az 1962-es rakétaválság jelentette. A válság és megoldása a nagyhatalmi játszmák szabályai szerint folyt le, a szigetországnak beleszólási lehetősége nem volt. Ez jelentősen sértette az ország Castro által definiált, saját önrendelkezéséről alkotott képét.

A szerző találoan fogalmaz: *„Kuba Castro alatt egy kis sziget volt, nagy ambíciókkal.”* Sweig állítása szerint az, hogy Kuba modern kori történelme alatt számos külföldi forradalmi és felszabadítási mozgalmat támogatott Afrikától Közép-Amerikáig, nem elsősorban a Szovjetunió nagyhatalmi törekvéseire, hanem a kubai vezetés sajátos ideológiájára, nem utolsósorban Fidel Castro *egoizmusára* vezethető vissza. Sweig hibásnak ítéli meg azoknak a Kubával foglalkozó amerikai szakértőknek és stratégiáknak a hosszú időn át hangoztatott véleményét, miszerint Havanna nem volt képes saját, független külpolitikai döntéseket hozni. Ez nagyon is független külpolitika volt, ami számos alkalommal valóban „kapóra jött” a Szovjetunióknak, de egyben sok diplomáciai kellemetlenséget is okozott neki.

A Szovjetunió összeomlása utáni helyzetet, amelyben a kubai forradalom történetének legkritikusabb időszakát élte át, Sweig ugyancsak eredeti módon értelmezi. A támogatások megszűnése az úgynevezett „speciális periódus bevezetését” hozta magával, ami az élelmiszer-fejadagok drasztikus csökkentésével, az üzemanyag és a villamos áram hiányával, a közbiztonság megrendülésével és az élet minden területére kiterjedő általános válsággal járt. A kubai vezetés a forradalom alaperedményeinek (oktatás, egészségügy, nemzeti függetlenség) újbóli deklarálásával egyidejűleg 1990 után jelentős gazdasági és ideológiai kiigazítást is végrehajtott. Az, hogy minden előrejelzés ellenére a kubai rezsim mégis túlélte ezt az időszakot, vélhetően annak is köszönhető, hogy több tízezer kubai „szabadon” elhagyhatta a szigetet, és ezzel az ellenzék jelentős részét sikerült „elküldeni” az országból. Sweig szerint azonban azt sem szabad elfelejteni, hogy *„a kubaiak többsége ugyan szkeptikus és frusztrált volt, de magáénak érezte a forradalom tulajdonjogát, amit évtizedeken keresztül maga épített fel, és erről nem kívánt lemondani”*.

Az elmúlt 20 évben számtalan nyitási kísérletnek és *ügyes praktikának* köszönhetően a kubai gazdaság túlélte a kritikus időszakot, sőt szerény növekedésre is képes volt. Egerszersmind Sweig szerint Fidel Castro hatékonyan ellenállt a nemzetközi piaci nyomásnak, *„és soha nem engedte elfelejteni, hogy mennyire »irtózik« a profittól, a tőkefelhalmozástól és azoktól a társadalmi egyenlőtlenségektől, amelyeket a piacgazdaság hordoz magában”*.

Sweig a könyv utolsó fejezetében a Fidel és Raul Castro közötti „kényszerű” hatalomátadási folyamatot és az ezt követő időszakot mutatja be rendkívül sokrétűen, a politikai változásoktól kezdve a gazdasági nyitáson keresztül a kultúráig. Talán ez a fejezet a könyv legérzékenyebb része, hiszen a konkrét tények jelen korunk ellenőrizhető nyilvánosságába tartoznak. Hosszú távú következtetéseket, jóslatokat azonban nem kíván előrevelíteni a szerző, ami bölcsességre vall. Napjainkban, amikor a tényleges hatalmat ugyan

Raul Castro gyakorolja, de Fidel Castrónak az öccsére gyakorolt politikai hatása vélhetőleg továbbra is jelentős, nem várhatók radikális változások az országban. *„Bármi következik is be a reformok kapcsán, rövid távon nem várható, hogy Kubából többpárti politikai demokrácia lesz a liberális nyugati világban”* – írja a szerző.

A könyv informativitását gazdagítja a mű végén található név- és tárgymutató. Továbbá a szerző fontosnak tartotta egy, az olvasó számára ajánlott irodalomjegyzék összeállítását az angol nyelven megjelent művekről, mely a klasszikus kubai irodalomtól a friss, napjainkban íródott átfogó politikai tanulmányokig terjed.

Julia E. Sweig elsősorban amerikaiaknak szóló, tudományos igényű ismeretterjesztő Kuba-könyvet írt. Pártatlanságával, szakszerűségével és intuitív képességével kitűnik az Egyesült Államokban megjelenő Kubával foglalkozó mainstream, jórészt propagandisztikus és zsurnaliszta karakterű irodalomból.

Udvardi Péter